Hande DOLUNAY*

DOSTOYEVSKİ'NİN KRONOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881) eserleriyle dünya edebiyatına damga vuran ve hala güncelliğini koruyan Rus yazarlarındandır. Dostoyevski'nin ölümünden yüz altmış yıl geçmiş olmasına karşın hâlâ hayatı, eserleri ve düşünce dünyası üzerine araştırmalar ve analizler yapılmakta, onun zihin dünyasının dehlizlerine girilmeye çalışılmaktadır. Dostoyevski'nin eserleri yalnız edebiyat biliminin yörüngesinde değildir; o, insan ruhunu çözümlemeye çalışırken felsefe, teoloji, kriminoloji ve psikoloji gibi başka disiplinlerin de yörüngesine girmiştir. Yapılan sayısız araştırmalara rağmen yaşamı ve eserleri uzmanların ilgisini çekmeye devam ediyor, ulaşılan yeni bilgiler ışığında yeni bakış açıları geliştiriliyor. Bu bağlamda, Dostoyevski'nin yaşamı ve sanatıyla ilgili olay ve olguların kayıtlı olduğu bir kronolojiyi yazarın kişiliği, düşünce dünyası ve sanatıyla ilgili değerlendirme yapmak için kaynak olarak kullanacağız. Bu amaçla kronoloji oluşturmak için iki kaynak seçildi: Hece Yayınları'nın inceleme dizisinde yer alan ve Birsen Karaca tarafından 2018 yılında yayımlanan *Dostoyevski Okumaları* adlı eserdeki ve *Музей Ф.М.Достоевского* sitesinde bulunan "Хронология жизни и твочества" dosyasındaki (https://www.md.spb.ru/dostoevskij/biografiya/) bilgiler.

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı. E-posta: hdolunay@ankara.edu.tr

FYDOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ'NİN ÖZEL VE SANAT YAŞAMINDAKİ OLAYLARIN KRONOLOJİSİ

11 Kasım 1821	Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin doğumu (Moskova).
1833	Fyodor ve ağabeyi Mihail yatılı okula hazırlanmak için gimnazyum kursu olan ve iki kardeşin her sabah gidip öğlen yemek vaktine doğru eve döndükleri yarı pansiyon olarak hizmet veren Suşar'dan eğitim almaya başladı.
1834-1837	Fyodor ve Mihail Dostoyevski L. İ. Çermak'ın pansiyonuna kabul edildi.
11 Mart 1837	Dostoyevski'nin annesi Mariya Federovna Dostoyevskaya veremden öldü.
Mayıs 1837 16 Haziran 1838	Fyodor ve Mihail Dostoyevski Peterburg'da bulunan Kostomarov pansiyonuna verildi.
28 Ocak 1838	Fyodor Dostoyevski askerî mühendislik okuluna girdi (Peterburg).
Haziran 1838	Fyodor Dostoyevski mühendislik takımına katılmak için Revel'e (günümüzde Talin) gitti.
Haziran 1839	Dostoyevski'nin babası Mihail Andereyeviç Dostoyevski köylüleri tarafından öldürüldü.
12 Ağustos 1843	Dostoyevski mühendisler okulunu bitirdi.
1844 yılının Temmuz ve Haziran aylarında	Dostoyevski, Honoré de Balzac'ın *Eugénie Grandet* adlı öyküsünü ilk kez Rusça'ya çeviriyor. Bu çeviri Repertur i Panteon dergisinin 6 ve 7. Sayılarında Dostoyevski'nin adı verilmeden yayımlanıyor.
Ağustos 1844	Askerî mühendislikten istifa etti.
Mayıs 1845	*Bednıye lyudi* (*İnsancıklar*) yazıldı.
1845 yılı sonu	*Dvoynik* (*Öteki*) yazıldı.
Mart 1846	Butaşeviç-Petraşçevski ile tanışma.
Ekim 1846	*Gospodin Proharçin* (*Bay Proharçin*) yazıldı.
1847 yılı baharında	Dostoyevski Petraşçevciler grubunun daimî üyesi oluyor.
Aralık 1847	*Hozyayka* (*Ev Sahibesi*) yazıldı.
1848	*Belıye noçi* (*Beyaz Geceler*) yazıldı.

1849	*Netoçka Nezvanova* (Netoçka Nezvanova) tasarlandı ama Dostoyevski tutuklandığı için tamamlanamadan kaldı. Bu eser daha sonra öykü formatında yayımlandı.
23 Nisan 1849	Dostoyevski gözaltına alındı.
22 Aralık 1849	Dostoyevski'nin "kurşuna dizilmesi" mizanseni
1850	Omsk Hapishanesine gitmeden önce Tobolsk'da Dekabrist üyesi Fonvizin'in eşi, *Yeni Ahit*'in cildinin içinde 10 ruble gizlenmiş bir kopyasını Dostoyevski'ye verdi.
23 Ocak 1850	Dostoyevski'nin Omsk Hapishanesine gelişi ve hapsolması.
Şubat 1854	Dostoyevski Semipalatinsk taburuna ayrıldı.
1854 yılının sonbaharında	Dostoyevski bölge savcısı A. Ye. Vrangel'le tanışıyor.
Ocak 1854	Dostoyevski hapishaneden ayrıldı. Sibirya Kolordusuna er olarak katıldı.
1854 baharında	Dostoyevski, Aleksandr İvanoviç İsayev ve Mariya Dimitriyevna İsayeva ve oğulları Pavel ile tanıştı.
1 Eylül 1856	Dostoyevski subay olarak terfi etti.
6 Şubat 1857	Dostoyevski Kuznetsk'de M. D. İsayeva ile evlendi.
Mart 1858	Dostoyevski subaylıktan istifa etti.
1859 yılı Aralık ayının ikinci yarısında	Dostoyevski sürgün cezasını tamamladı ve Peterburg'a döndü.
1859	*Dyaduşkin son* (*Amcanın Rüyası*) tamamlandı.
1860	*Zapiski iz myortvogo doma*'yı (*Ölü Bir Evden Hatıralar*) yazmaya başladı. Dostoyevski'nin ilk iki ciltlik toplu eserleri (P. A. Osnovski tarafından) yayımlandı.
Ocak 1861	*Zapiski iz myortvogo doma*'yı (*Ölü Bir Evden Hatıralar*) tamamlandı. A. P. Suslova ile tanışma.
1862 yılının yazı	Dostoyevski seyahat amacıyla Avrupa'ya gitti.
1863	*Zimnie zametki o letnih vpeçetleniyah* (*Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*) serisi çıktı.
1864	*Zapiski iz podpolya* (*Yeraltından Notlar*) yazıldı. Dostoyevski'nin ilk eşi Mariya Dimitriyevna öldü. Haziran ayında kardeşi Mihail Dostoyevski Pavlovsk'da öldü.

1865	*Epoha* adlı dergide *Neobıknovennoe sobıtie, ili passaj v passaje* (*Sıra dışı Bir Olay, veya pasaj içinde pasaj*) başlıklı öykü yayımlandı.
Temmuz-Ekim 1865	Dostoyevski'nin yurtdışı seyahati. Batı Avrupa'da yirmiden fazla şehir gezdi.
Kasım 1866	*İgrok* (*Kumarbaz*) yazıldı.
15 Şubat 1867	Dostoyevski A. G. Snitkina ile evlendi.
1867-1868	Dostoyevski eşiyle birlikte yurt dışına gitti.
1867	Dostoyevski'nin üç aylık kızı Sofya Cenevre'de öldü. *Prestuplenie i nakazaniye* (*Suç ve Ceza*) romanı yazıldı.
1868	*İdiod* (*Budala*), *Russkiy vestnik* adlı dergide yayımlandı.
14 Eylül 1869	Dresden'de Dostoyevski'nin kızı Lyuba doğdu.
1870	*Veçnıy Muj* (*Ebedi Koca*) yazıldı.
16 Temmuz 1872	Dostoyevski'nin oğlu Fyodor doğdu.
1872	*Besı* (*Ecinniler*) tamamlandı.
1872 yılından itibaren	Dostoyevski yaz aylarını Staraya Russa'da geçiriyor.
1873-1874	Dostoyevski *Grajdanin* adlı haftalık derginin editörü.
1875 yılı Ocak ayından itibaren	*Podrostok* (*Delikanlı*) yayımlanmaya başladı.
12 Ağustos 1875	Dostoyevski'nin oğlu Aleksey doğdu. Bu çocuk üç yaşında epilepsi hastalığından ölmüştür.
Kasım 1876	*Dnevnik Pisatelya (Bir Yazar'ın Günlüğü)*'da *Uysal Kız* yayımlandı.
2 Aralık 1877	Dostoyevski Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünün Bilimler Akademisi muhabir üyesi olarak seçildi.
30 Aralık 1877	Dostoyevski, Nekrasov'un cenazesinde konuşma yapıyor.
1880	*Bratya Karamazovı* (*Karamazov Kardeşler*) tamamlandı.
8 Haziran 1880	Dostoyevski Puşkin üzerine konuşma yaptı.
28 Ocak 1881	Dostoyevski'nin Ölümü.
1 Şubat 1881	Yazarın Tihvinski Mezarlığına defnedilmesi.

Dostoyevski'nin kronolojisine dikkatli bir gözle bakıldığında yazarın yaşamı ve sanatının birçok kırılma noktası bulunduğu fark edilir: ölüm cezası, kürek mahkûm, sürgün, yakınlarının ölümleri, başarısızlıklar, hastalıklar yayıncılarla olan mücadeleler. Dostoyevski'nin sanatında aslında Dostoyevski'nin kendisi ve Rusya vardır. Nitekim Birsen Karaca, Dostoyevski'yi Rus edebiyat tarihinde Rus insanı ve Rus kültürü ile böylesine bütünleşmiş başka bir yazar olmamıştır, şeklinde bir tespitte bulunmuştur (*Rus Edebiyatı'nın Mihenk Taşları*, 235). Bu noktada, Dostoyevski eserlerindeki kahramanlarını Rusya'nın düşün dünyası üzerinden konumlandırdığını söylemek de yanlış bir tespit olmaz. Dostoyevski'nin kronolojisi, Rus Batıcılığı ve Rus halkının onun sanatındaki yansımalarının izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda, Dostoyevski'nin eserlerinde kahramanları üzerinden yansıttığı düşün dünyasını anlamak için on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sını tanımak gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, onun eserleri tepeden inme Batılılaşma hareketiyle Dostoyevski'nin yatay bir düzlemde devam eden hayatının kesişme noktaları olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda imlediğimiz gibi Dostoyevski'nin sanatının çıktılarında Rusya yöneticilerinin yönelimleri hissedilir derecede olmuştur. Dostoyevski doğmadan yaklaşık yüz elli yıl önce Rus İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketleriyle beraber Büyük Petro'nun simgesi olduğu modernleşme başlamıştır. Çar Büyük Petro on beş yaşından itibaren Avrupa'yı dolaşarak Avrupa'yı hem yönetimsel hem de yaşam tarzı bağlamında incelemiştir. Petro dişçilik, marangozluk, anatomi gibi teknik ve bilimsel alanların yanında müzecilik gibi birçok alanla da ilgilenmiştir (Artun, 17). Büyük Petro on sekizinci yüzyıl itibarıyla Avrupa'da gördüğü "*Batılı yaşam tarzını*" özel ve ekonomik hayata yönelik uygulamalarını Rusya topraklarına taşımıştır. Ancak Çar Petro kıyafet yönetmelikleri gibi uygulamaları aristokrat tabakaya ait devlet hizmetlilerine dayatıyordu (Acar, 145). "*Batılı yaşam tarzı*" reformları sadece halkın elit tabakasıyla sınırlı kalmaktaydı. Rusya'daki bu Batıcılık ve modernleşme dönemi Petro'dan sonra gerçek aydınlanmanın yaşandığı ve bir entelijansiya grubu yaratan II. Katerina'ya (1762-1796) kadar uzun yıllar devam edecektir. II. Katerina'dan sonra da devam eden Batılılaşma ve modernleşme hâlinin uzun yılları kapsayan devamlılığı ve Rus düşün dünyasına etkileri Dostoyevski'nin sanatının da sorunsallarından biri olarak gözlemlenmiştir. Bruce K. Ward "*Batı sorunu, Dostoyevski'nin yazdıklarının bütününde belirgin bir temadır. Belli başlı romanlarına en gelişigüzel şekliyle bakıldığında bile, Batı medeniyetinin hemen hemen bütün yönleriyle ilgili bir dolu değinmeye rastlanabilir*" der ve Karamazov Kardeşler (*Братья Карамазовы*, [Bratya

Karamazovı];1880)'deki "Büyük Engizisyoncu" bölümünün doğrudan Batı sorunu ilişkili olduğunu ifade eder (20).

Dostoyevski'nin Batı ile ilk tanışıklığı ise sanatsal anlamda olmuştur. İlk olarak Batı'yla Karamzin'in *Bir Rus Seyyahından Mektupları* adlı eser gibi Rus Batıcılarının katkılarıyla gerçekleşmişti. Ayrıca aile üyelerinden oluşan akşam toplantılarında Fransız, Alman ve İngiliz gibi Batı edebiyatından eserler sesli olarak okunurdu. Daha sonra Fransızca öğrenmeleri için Suşar adında bir öğretmen de tutulmuştu. Baba da sert bir yöntem kullanarak Latince eğitimi vermekteydi. Yatılı bir okul olan Çermak'da da eğitim aldığı dönemde Walter Scott, George Sand, Victor Hugo gibi önde gelen yazarların eserleri Dostoyevski'nin okuma listesindeydi (Troyat, 32-33). Nitekim bu etkileşimlerin ürünlerini ilk dönem eserlerinden bazıları ile örneklendirmek mümkün: *İnsancıklar (Бедные люди [Bednıye lyudi];1845*) ve *Öteki (Двойник*,[dvoynik];1845). Bir araştırmada *İnsancıklar*'da Goethe'nin eseri olan *Genç Werther'in Mektupları*'nın izlerinin görülebileceği tespit edilmiştir (Karaca, *Dostoyevski Okumaları*, 26). Dostoyevski, *Öteki*'de ise Alman edebiyatında E.T.A. Hoffmann (1776-1822)'ın *Şeytan'ın İksiri* adlı eserinde kullandığı "doppelgänger"*a yer vermiştir.

Bu noktada şöyle bir soru akıllara geliyor: Rus Batıcılığının ve modernleşmesinin düşünsel anlamda Dostoyevski üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?

Rusya'nın on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Avrupa'daki profili Doğu'nun etkisinde kalmış Ortodoks inancına sahip, Roma-Cermen hukukunu kullanmayan muhafazakâr, otokrat ve baskıcı bir yapıdır (Kaya, 42). Bu dönemde Rusya'daki entelijansiya, bu olumsuz görüşü yıkmak için tartışmakta ve Rusya'nın geleceğinin Batı'da mı yoksa Rusya'nın kendisinde mi olduğu konusu üzerinde çok farklı tartışma platformları oluşturmaktaydılar. Söz konusu tartışmalar Rusya'da iki fraksiyon ortaya çıkardı: Batıcılar ve Slavofiller. Batıcılar ve Slavofillerin Rusya'nın geleceğiyle ilgili yöntemleri ve arayışları farklı olmasına rağmen çalışma ve çabalarında onları motive eden Rusya'ya karşı duydukları sevgiydi. Rusya'nın geleceğini belirlemeye çalışan bu iki grubun düşüncelerine yön verenler ise Avrupa'nın önde gelen düşünce ekolleriydi. Rus entelijansiyası, Hume, Saint-Simon, Voltaire ve Proudhon gibi Fransız ekolünün yanı sıra özellikle de Kant, Goethe, Schiller, Schelling, Hegel, Feuerbach, Stirner ve daha sonra da Karl Marx gibi Alman

* Doppelgänger: Avrupa mitolojisinde canlı insanın kendisine tıpatıp benzeyen görüntüsüdür.

ekolünün etkisinde kalmıştı. Düşünceye yön verme konusunda Alman filozoflar daha ağır basmaktaydı (Kirchner, 135-136). Ancak Rus aydınlanmasına İtalya, Almanya, İngiltere'nin katkısı olsa da en büyük katkının Fransa'dan geldiği yönünde düşünceler mevcuttu. Bu bağlamda, Avrupa uygarlığının Rusya'ya sızması hem Rusya'nın düşünce tarihini belirledi hem de yönlendirdi. Rusya ile Batı arasındaki ilişki Batıya yüzünü dönmüş gerek üst sınıfların gerekse Batı'ya ilgi duymayan halkın bilincine de yansıdığı gözlemlenmiştir. A. Koyré'ye göre, bu yansımalar iki noktada çözümlenemiyordu. İlki "*ulusal varlık ile batı uygarlığı arasında ilişkiler sorunu*", diğeri ise elitler ve entelijansiyanın oluşturduğu "*seçkinler grubu ile halk arasındaki ilişkiler sorunu*"ydu (10). Aslında Koyré'nin dile getirdiği Rusya'da yaşanan sürecin özetiydi: Bu, Rusya'nın hem düşünsel hem de sosyolojik bağlamda ikiye bölünmesidir.

Rusya'da yaşanan bu gelişmeler ışığında Dostoyevski'nin ilk dönem düşüncelerine etkileyen 1845 yılında Rus Batıcılığının önemli bir figürü olan Belinski ve çevresidir. Belinski'nin düşünce çizgisi "<…> *Schelling ve Hegel'e dayanan romantizmden 'ütopik' sosyalizme sonra da sol-Hegelcilikten bir nevi bilimsel sosyalizme geçiş*" (Ward, 55) şeklindedir. Fakat Belinski ve Dostoyevski'nin düşüncelerinin odağı birbirinden tamamen farklı olduğu gözlemlenmiştir. Nazan C. Karataş, bu düşünce ayrılığına ilişkin tespitini şöyle dile getirmektedir:

> "<…>Belinski'nin toprak köleliği düzenine dayalı, cehaletin, geri kalmışlığın hüküm sürdüğü Rus toplumsal ekonomik yapısının karşısına koyduğu, ilerleme ve aydınlanma ülkülerine dayanan, toplumsal adaletsizliğin ve eşitsizliğin ortadan kalktığı ideal toplumsal düzenine karşılık, Dostoyevski; ahlaki yenilenmeyi koyar<…>maddi yoksulluğa karşın manevi zenginlik ile simgelenen dünyası, bu düşünsel ayrılığın ilk işaretini verir<…>" (188).

Belinski ve çevresi ile yaşadığı düşünce ayrılıkları Dostoyevski'yi 1848 yılında Fransız sosyalizminin yörüngesinde, köleliliğin kaldırılmasını ve hukuk reformunu savunan Petraşçevski grubuna dâhil olmasına yol açtı. Başlangıçta hem Belinski hem de Petraşçevski gruplarına aidiyet duyan Dostoyevski'nin bu dönemdeki düşüncelerine sosyalizm temelli Batıcılık hâkimdi denilebilir. Güneş Ayas, Dostoyevski'nin Batıcılık ile yaşadığı etkileşimleri şöyle anlatır:

> "Dostoyevski'nin bu sırada Fransız sosyalizminin ideallerine samimiyetle inandığı, yalnız bunların Rusya'ya uygulanması konusunda şüpheleri olduğu görülmektedir. Bu dönemi sahiplendiği yazılarında ısrarla kuramsal sosyalizmle siyasal sosyalizm arasında bir ayrım yapar ve sosyalist ideallerin Hıristiyanlıkla karşı karşıya getirilmesinden rahatsızlığını dile getirir. Bu iki noktada Dostoyevski'nin gözünü açan Petraşçevski grubundaki Speşnev olmuş ve Dostoyevski ona bakarak savunduğu liberal-sosyalist fikirlerin nasıl eninde sonunda siyasal sosyalizme ve ateizme dönüşeceğini görmüştür (58).

Ancak Dostoyevski'nin düşün dünyası Petraşçevskicilerin tutuklanıp idama mahkûm edilmesi, daha sonra da affedilmesiyle bir kırılma noktası yaşar. Sibirya sürgünü Dostoyevski açısından tam bir dönüm noktası olmuştur. Dostoyevski'nin Sibirya'da cezasını çekerken elinde okuyabileceği bir tek eser vardı: *İncil*. *İncil*, Dostoyevski'nin çocukluğundan beri çok iyi bildiği bir kaynaktı. İlk okuduğu eserler arasında *Eski* ve *Yeni Ahit*'in yüz dört öyküsü olduğu da bilinmektedir. 1850'de Omsk Hapishanesine gitmeden önce Tobolsk'da, Dekabrist Fonvizin'in eşi *Yeni Ahit*'in bir kopyasını Dostoyevski'ye temin etmişti. *İncil*'in etkisi ve Sibirya'da geçirdiği süre zarfında gerçekleştirdiği gözlemler Dostoyevski'nin Batıcılık ile düşüncelerinin seyrini değiştirmişti. Dostoyevski'nin Batıcılık hakkında fark ettiği şey, Sibirya'ya gitmeden önce benimsediği düşüncelerin Rus halkına karşı yarattığı yabancılaşma idi. Bu durum Dostoyevski'nin Slavofiller ile bağ kurmasına olanak sağladı. *Vremya* ve *Epoha*'da beraber çalıştığı N. F. Bunakov, yukarıdaki anlatımlara paralel olarak, Dostoyevski'nin sosyalizmin Rusya'ya yabancı bir düşünce olduğunu ve Batı'dan Rusya'ya getirilen kitaplardan çağdaş nesillerin ödünç aldığı fikirleri şiddetle eleştirdiği şeklinde aktarmaktadır (228). Edward Hallet Carr ise, Dostoyevski'nin Batıcılıktan Slavofilliğe geçişini dönemin şartları içinde onun açısından kolay bir yol olduğunu varsaymaktadır. Carr'a göre, 1845'lerde devrimci olmak ne kadar kolay ise 1860'lı yılların Peterburg'unda vatanperver olmak da o kadar kolaydı (87). Dostoyevski son yıllarında ise bir Slavofil olarak Rus Çarının Güney Avrupa ve Asya'daki saldırgan savaşlarını destekledi ve bu savaşları "insanların Ortodoks inancı ve Rus monarşisi tarafından kurtuluşu" olarak nitelendirdi (Sekirin, 238). Vladimir P. Meşçerski (1839-1914), Dostoyevski'yi eksiksiz, sadık, adanmış ve muhafazakâr bir monarşist ya da Çar'ın daha fanatik bir destekçisi olarak görse de bazılarının onu devrimci bir hareketin idolü veya liberaller için bir sembol olarak gördüğünü de ifade

etmiştir (202-203). Belki de bu izlenimler Dostoyevski'nin ne Slavofil ne de Batıcı olmaya önem vermesinden kaynaklıdır; onun için önemli ve Rusya açısından gerekli olan şey sadece Rus olmaktır (Ayas, 71). Bu ifadelerden kaçınılmaz olarak şu sonuç çıkmaktadır: Dostoyevski, modernleşme sürecinde Batılılaşma adı altında meydana gelen düşünsel ve sosyolojik bölünmüşlük sorunuyla baş etmenin ve Rusya'nın geleceğine yönelik tehlikeleri yok etmenin sadece bir bütün olmayı başarmış Rus halkıyla mümkün olabileceğine inanmaktadır: Bununla birlikte Rus düşüncesinin de evrensel olması gerektiğini ve bu evrenselliğin ise Ortodokslukla gerçekleşeceğini düşünmektedir (Akyüz, 59).

Bu düşünceler ışığında bir sonraki adımda Dostoyevski'nin Rusya ile bağdaşık olarak kronolojik biçimde değişen düşün dünyasının gerek birey gerekse Rusya bağlamında eserleri üzerindeki etkilerine değinilecektir.

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, 1844 yılında Nikolay Nekrasov (1821-1878) tarafından "Yeni Bir Gogol doğdu!" cümlesiyle Vissarion Belinski'nin (1811-1848) kapısı çalındığında *İnsancıklar* adlı eseriyle Rus yazın dünyasında artık keşfedilmiştir. Dostoyevski, hem eserin başarısıyla hem de Belinski'nin destekleriyle kısa bir sürede edebiyat çevresinde tanınan bir yazar olur.

Dostoyevski *İnsancıklar*'dan sonra 1845 yılında *Öteki* adlı eserini yayımlar. Fakat beklenen başarıya ulaşamaz. Kitapları hakkında yazılan eleştirileri bertaraf etmek ve okurlarının beğenisini tekrar kazanmak için öyküler kaleme alır. 1847'de yayımlanan iki öyküsünden biri olarak karşımıza "Dokuz Mektupluk Roman" ("Роман в девяти письмах", [roman v devyati pismah];1847) çıkar. *Bay Proharçin* ("Господин Прохарчин", [Gospodin Proharçin]; 1847) ve *Bir Yufka Yürek* ("Слабое сердце", [slaboye certse]; 1848) eserleri Dostoyevski'yi istenilen noktaya çıkartmak yerine edebiyat dünyasında gittikçe kötüleşen bir yere sürüklemiştir. Bu çırpınışlarının bir başka örneği de tuhaf bir aşk öyküsünü anlatan *Ev Sahibesi* ("Хозяйка", [hozyayka]; 1847)'dir. Bu düşünceleri yok etmek için *Ev Sahibesi*'ne sarılsa da *Ev Sahibesi* de olumsuz tepkilerle yüz yüze kalır. *İnsancıklar*'ın en büyük destekçisi eleştirmen Belinski'nin öykünün ilk bölümü için iğneli sözlerle 20 Ekim 1847 tarihinde P.V. Annenkov'a yazdığı mektupta şöyle der: "*Dostoyevski Krayevski'yi iyice kötü duruma düşürüyor: Öykünün birinci bölümünü yayınladı, ikinci bölümünü ise yazmadı ve de hiçbir zaman yazmayacak.*" (Белинский, 430). Yukarıda bahsedilen eserler dışında *İnsancıklar*'dan sonra 1847 ve 1849 yılları arasında birbiri ardına yazılan "Başkasının Karısı ve Karyola Altındaki Koca" ("Чужая жена и муж под кроватью", [çujaya jena i muj pod kravat'yu];1848), "Dürüst Hırsız" ("Честный вор", [çestnıy vor],1848), "Noel

Ağacı ve Düğün" ("Елка и свадьба", [yolka i svad'ba]; 1848), *Beyaz Geceler* (*Белые ночи*,[belıye noçi]; 1848) ve *Netoçka Nezvanova* (*Неточка Незванова*, [Netoçka Nezvanova]; 1849), gibi eserleri de Dostoyevski'ye beklediği başarıları getirmedi.

Dostoyevski, yukarıda andığımız eserlerini Sibirya'ya sürgüne gitmeden önce yayımlamıştı. *İnsancıklar* dışında ise beklediği edebî başarıyı yakalayamamıştı. Sibirya deneyimi Dostoyevski için bir dönüm noktasıdır. Bütün büyük romanları Sibirya'dan döndükten sonra ortaya çıkmıştır.

Daha önce de andığımız üzere Dostoyevski eserlerinde iki unsuru açıkça eserlerinin merkezine yerleştirmektedir: İnsan ve Rusya. İnsan unsuru kimi zaman Dostoyevski'nin bireysel deneyimlerinden kimi zamanda Rusya'nın yarattığı bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Dostoyevski yaşadığı veya ruhsal dünyada atlatamadığı birçok olayı eserlerine yansıtmıştır. Yazarın sanatındaki bu izler uzmanlar tarafından da pek çok kez gözlemlenmiştir. Dostoyevski'ye eski ününü geri getiren 1861 yılında tamamlanan *Ölü Bir Evden Hatıralar* (*Записки из мертвого дома*, [zapiski iz myortvogo doma]; 1862), bu durumun örneklerindendir. Stefan Zweig, Dostoyevski'nin Sibirya'dan dönüşte yazdığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile Dostoyevski arasında "<…>*yorumlanması ve açıklanması imkânsız esrarengiz özdeşlikler, mistik ilişkiler, harika yansımalar vardır.* <…>", der (65). *Ölü Bir Evden Hatıralar*, *Amcanın Rüyası* ("Дядюшкин сон", [Dyaduşkin son]; 1859), ve *Stepançikova Köyü* (*Село Степанчиково,* [selo stepançikovo];1859) Dostoyevski'nin Sibirya günleriyle doğrudan ilgilidir (Carr, 79). Dostoyevski'nin kırk bir yaşındayken Peterburg'da tanıştığı ve âşık olduğu Polina Suslova (1839-1918) birçok eserde karakterlerinin prototipi olmuştur: *Suç ve Ceza* (*Преступление и наказание*, [prestuplenie i nakazaniye]; 1866)'da Raskolnikov'un kardeşi Dunya, *Budala (Идиот*, [idiod]; 1868)'da Aglaya, *Ecinniler* (*Бесы*, [besı]; 1872)'de Liza Drozdova ve *Karamazov Kardeşler*'de Katerina İvanovna. *Kumarbaz* (*Игрок*, [igrok]; 1866)'da da Polina Suslova'ya olan aşkını ve kendi kumar alışkanlığı üzerinde durmuştur. *Beyaz Geceler*'de hayalperestin kitabı ithaf ettiği arkadaşının prototipi olduğu düşünülmekle beraber Dostoyevski'nin olabileceği iddiası da söz konusudur (Dostoyevski, *Beyaz Geceler*, 17). Kendi çocukluğunun anekdotlardan birinin yansımasını da *Ecinniler*'de görmekteyiz. Dostoyevski'nin dokuz yaşındaki bir kız çocuğu olan arkadaşının bir alkolik tarafından istismara uğrayıp öldürülmesi 1872'de ortaya çıkan *Ecinniler*'de Stavrogin'e atfettiği bu en korkunç günah olarak karşımıza çıkmaktadır (Sekirin, 47). Ayrıca Rus Devrimi'ni ve ardından gelen terörü gerçek olaylar gerçekleşmeden neredeyse elli yıl önce öngördüğü *Ecinniler* romanında

Rus halkını devrim tehlikesi konusunda uyardı; sosyalist nihilistleri şeytanlarla karşılaştırdı (Sekirin, 194). Bu eserde aynı zamanda 1840 ve 1860 dönemi Rus Batıcılığının karşılaştırılması, *Yer Altından Notlar* (*Записки из подполья*, [zapiski iz podpolya];1864) da ise 1860 Rus Batıcılığının eleştirisi de söz konusudur (Ayas, 61). 1867'de tamamladığı *Suç ve Ceza'*da Dostoyevski'nin motivasyonu insan ruhunun derinliklerine inmekti. *Suç ve Ceza*'da Raskolnikov aracılığıyla yoksulluğun neden olduğu ahlaki çöküşün ve suçlu psikolojisinin tasvirini gerçekleştirmiştir.

1880 yılında tamamlanan ve son eseri olan *Karamazov Kardeşler* Dostoyevski'nin bireysel yaşamı ve Rusya'nın düşün dünyasının yansıtıldığı eserlerden biridir. Sigmund Freud açısından odak noktasında baba katli temasının varlığı Dostoyevski'nin baskıcı bir babaya sahip olması ve bilinçaltında onun ölmesini istemesiyle ilişkilendirilmiştir (Akyüz, 56). Eserin arka fonunda ise yine Rusya yer almaktadır. Tanzer Yakar'ın "Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler İsimli Eserinde Sorumluluk Fikri" adlı makalesinde yaptığı analiz, Dostoyevski'nin Rusya'yı baz alarak yarattığı karakterleri göstermesi bakımından ilginçtir: Baba Karamazov Çar'ı sembolize eder; oğluyla aynı kadına âşık olması iktidar mücadelesi verdiğine ve ahlaki olarak yozlaşmasına işaret etmektedir. İki eşi bulunan babanın Birinci eşi Petro öncesi dönemi, ikincisi Petro sonrasını simgelemektedir. En büyük oğlu Dmitri, irrasyonel davranışları ve iyi ve sıradan bir Rus olarak net bir biçimde Panslavist ideolojiye sahip olmasıyla Rusya'yı çağrıştırmaktadır (212).

Sonuç olarak, Dostoyevski'nin yaşamını ve sanatını konu alan kronolojinin onun dünya görüsünü, sanatını ve eserlerini değerlendirirken önemli bir işleve sahiptir. Annesi ve babasının ölümleri, tutuklanması, Sibirya'ya gidişi ve dönüşü, eşinin, kardeşinin ve çocuğunun ölümü gibi bir dizi olay Dostoyevski'nin kronolojisinde sadece bilgilendirme amaçlı yazılmış veriler değildir. Bu veriler aynı zamanda Dostoyevski'nin eserlerini yazarken nelerden etkilendiğinin ve hangi duygulardan ilham aldığının göstergesidir. Dostoyevski'nin yazınına ve aynı zamanda kronolojinin oluşmasına bireysel olarak yaşadıkları dışında Rusya'nın deneyimlediği olaylar da etkili olmuştur: Rusya'nın siyaseti, Rusya'nın düşün dünyası, Rusya'nın halkı, kısaca Rusya olmaksızın onun eserlerini değerlendirmek mümkün değildir. Örneğin, Rus yönetimi tarafından devrim yapacakları düşünülen Petraşçevski grubunda olması nedeniyle tutuklanmış, Sibirya'ya sürgüne gönderilmiş ve bu süreçlerin sonunda en büyük romanlarını dünya edebiyatına kazandırmıştı. Eserlerinde yarattığı karakterler kendinden izlerle ve gözlemlediği insanlardan oluşsa da arka planda bu karakterleri şekillendiren ve var eden Rusya vardır.

Dostoyevski'nin Rusya ve halkına duyduğu sevgiyle Rusya odaklı hareket etmesi kronolojisinin en belirgin özelliği olmuştur.

KAYNAKÇA

Acar, Kezban. *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya.* İstanbul: İletişim, 2009.

Akyüz, Yakup." "Dostoyevski'nin Eserlerinde Tanrı Problemi." *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2013):55-82. DergiPark Akademik. Web. 25.07.2021.

Artun, Ali. *Sanatın İktidarı: 1917 Devrimi, Avangard Sanat ve Müzecilik.* İstanbul: İletişim, 2016.

Ayas, Güneş. "Dostoyevski'de Batı Sorunu: Rus İdesi ve Evrensellik." Danışman: Doç. Dr. Ufuk Özcan. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2010 (Yüksek Lisans Tezi).

Белинский, В. Г. *Письма 1841-1848.*

https://russian-literature.org/author/Belinsky. Web. 21.07.2021.

Bunakov, N. F. " According to Dostoevsky, the Idea of Socialism Was Alien to Russia and Was Brought from the West." The Dostoevsky Archive: Firsthand Accounts of the Novelist from Contemporaries' Memoirs and Rare Periodicals. Ed. Peter Sekirin.U.S.A: McFarland & Company, 1997. 228.

Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç. *Beyaz Geceler*. Çev. Birsen Karaca. Ankara: Hece, 2018.

Karataş,Coşkun Nazan. "Rus Düşüncesi Bağlamında F. M. Dostoyevski'de Yabancılaşma Olgusu." Danışman: Prof. Dr. Emine İnanır. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2018 (Doktora Tezi).

Karaca, Birsen. *Dostoyevski Okumaları.* Ankara: Hece,2018.

Karaca, *Rus Edebiyatı'nın Mihenk Taşları*, Ankara: Hece, 2019.

Carr, Edward Hallett. *Dostoyevski*, Çev. Ayhan Gerçeker. İstanbul: İletişim, 2014.

Kaya, Sezgin. "Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi." Gazi Akademik Bakış Dergisi, (2010): 41-77. DergiPark Akademik. Web. 25.06.2021.

Kirchner, W. *A History of Russia.* U.S.A: Barnes&Noble,1960.

Koyré, A. *19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe.* Çev.İ. Tanju. İstanbul: Belge Yayınları,1994.

Meshchersky, Vladimir. "He Was the Most Loyal, Dedicated and Conservative Monarchist". The Dostoevsky Archive: Firsthand Accounts of the Novelist from Contemporaries' Memoirs and Rare Periodicals. Ed. Peter Sekirin.U.S.A: McFarland & Company, 1997.

Музей Ф.М.Достоевского, “Хронология жизни и твочества” (https://www.md.spb.ru/dostoevskij/biografiya/). Web. 20.04.2021

SEKIRIN, Peter. *The Dostoevsky Archive: Firsthand Accounts of the Novelist from Contemporaries' Memoirs and Rare Periodicals.* U.S.A: McFarland & Company, 1997.

Troyat, Henri. *Dostoyevski.* Çev. Zeynep Canan Özatalay. İstanbul: İletişim, 2014.

Ward, Bruce K.. *Dostoyevski'nin Batı Eleştirisi.* Çev. Onur Güneş Ayas. İstanbul: İthaki, 2018.

Yakar, Tanzer. “Dostoyevski’nin Karamazov Kardeşler İsimli Eserinde Sorumluluk Fikri.” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (2017): 197-233. DergiPark Akademik. Web. 20.06.2021.

Zweig, Stefan. *Üç Büyük Usta: Balzac, Dickens, Dostoyevski.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.